

Lucie Galusová: Vodní díla ve vesnickém prostředí vrcholného a pozdního středověku v Čechách: Prostorové vazby a sídelní souvislosti, disertační práce, KAR FF ZU v Plzni, 2014.

Posudek oponenta

Zhodnocení významu disertační práce pro obor:

Disertační práce přináší významné podněty jak pro obor archeologie, tak pro obor millologie. Je zdařilým pokusem o interdisciplinární přístup s přesahy do oborů etnologie, stavební historie, dějin techniky a dějin osídlení. Ukazuje možnosti rozšíření archeologické pramenné základny o využití písemných pramenů, a to jednak v dnes stále častěji využívané formě archivních rešerší, jednak ve formě sondy do konvolutu písemných pramenů, resp. jejich edic, totiž dvou urbářů. Kontrastní výběr světského a církevního majetku pro jednotlivé sondy je zvolen velmi vhodně, sice patrně intuitivně, neboť v práci toto srovnání není explicitně komentováno, nebo s ohledem na dochování mimořádného pramene v druhém případě, jak je v práci naznačeno, což dovolilo autorce přesvědčivé vytěžení a vyhodnocení informací. Při práci s písemnými prameny a jejich edicemi se autorka opírá o práce a konzultace PhDr. Martiny Maříkové Ph.D. (Archiv hl. m. Prahy).

Poučený je také vhléd autorky do stavební historie, kde se při získání informací o výsledcích provedených stavebněhistorických průzkumů mlýnů opírá především o práce ing. arch. Jana Pešty (FA ČVUT Praha). Ty pak používá především při korekci tvořených modelů v kapitole 9 (str. 39 a násl.).

Interpretace technologických částí mlýnského provozu opírá o základní díla zakladatele české millologie Ludka Štěpána a nejnovější poznatky prezentované na pravidelných oborových konferencích pořádaných PhDr. Radimem Urbánkem (RM ve Vysokém Mýtě).

Jak je patrné, přináší práce oboru tolik potřebnou multi a interdisciplinaritu, která otvírá obor nejen novým tématům a pramenům, ale také metodickým postupům.

Vyjádření k postupu řešení problému, použitým metodám a splnění určeného cíle:

Vedle tradiční metody destruktivního archeologického výzkumu využívá autorka práce také nedestruktivní metody výzkumu, především terénní prospekci, metody mentálních modelů, zejména modelování procesů zánikových transformací objektů a modelování technologických procesů (mlynářské) výroby, pracuje s modely v kulturních paralelách i se subkulturními (nesprávně: etnologickými) analogiemi. Při třídění a vyhodnocování dat používá základní statistické metody, pro zobrazování výsledků kartografické postupy. Metody jsou pro dosažení jednotlivých cílů práce zvoleny vždy vhodně. Validaci modelů – tedy vyslovených hypotéz, přenechává autorka následné diskusi, kterou doufá svou prací vyvolat, což je sice častý, nikoli však metodicky čistý postup, který na některých místech budí podezření z alibistické zkratky nebo upozorňuje na nedokončenou práci (str. 82 kap. 13.4 třetí souvětí by pak při povrchním čtení nastolovalo vážnou otázku, zda má být v této podobě nedokončené vyhodnocení archeologického výzkumu objektu Touchořiny č.p. 40 do předkládané disertační práce vůbec zařazeno. Provedená dokumentace a vyhodnocení výzkumu jsou

naštěstí dostatečně doloženy v přílohách práce a tuto pochybnost vyvracejí). Přes uvedenou výtku je postup práce s jednotlivými typy pramenů v každé ze čtyř rozdílných částí metodicky velmi zdařilý.

Předpokládané cíle práce (kap. 6.1., str. 8 a 9) se přesto nepodařilo bezesbytku naplnit, což autorka v závěru poctivě přiznává. Model podoby a zařízení vodního mlýna s vertikálním kolem sledovaného období v Čechách je ovšem důvěryhodný, ač se opírá zejména o výsledky, tedy jejich interpretace, zahraničních výzkumů a v Čechách nachází analogii pouze ve výzkumu rudného mlýna na předměstí Písku. Již tato část práce však odhalila úskalí, které se promítá do všech dalších částí práce. Totiž zcela nedostatečné poznání a vytěžení pramenné základny a také limity interpretací u některých tuzemských výzkumů, jak autorka v závěru této části konstatuje. To jistě není dobré východisko pro tak široce koncipovanou práci.

Autorka však téma nevzdala a obrátila se o pomoc jednak k jinému typu pramenů a jednak se pokusila rozšířit pramennou základnu tradičních archeologických pramenů vlastním terénním průzkumem. Ideální by samozřejmě bylo obě pramenné sondy položit ve shodných územních celcích, ale také autorkou zvolený postup má, s ohledem na předpokládané transformační zánikové procesy v neurbánní krajině, svou logiku. Vytěžení písemných pramenů pro toto území by nebylo samozřejmě tak přímočaré a výsledek by byl nejistý. To si autorka, vzhledem k výše uvedeným východiskům práce, nemohla dovolit.

Výsledky hustoty středověké mlýnské sítě, zjištěné z písemných pramenů jsou důvěryhodné, stejně tak komentář autorky upozorňující na jejich limity je přesvědčivý. Naopak terénní průzkum předpokládané výsledky, s jedinou významnou výjimkou, nepřinesl. Autorka v závěru této části práce však poučeně analyzuje příčiny tohoto stavu. Její poznatky o výpovědních limitech reliktní architektury obklopené živou kulturou jsou cenným diskusním příspěvkem nejen pro strategii vedení archeologických výzkumů, ale také pro stavební historii.

Cíl poslední části práce, totiž prokázání kontinuity zástavby parcely vodního mlýna Touchořiny č.p. 40 se podařil autorce naplnit pomocí archeologického sondážního výzkumu objektů v lokalitě. Jakkoli je model stavebního vývoje objektu mlýna postavený na základě tohoto výzkumu přesvědčivý, vidím pro podobu středověkého mlýna, která autorce koliduje s modelem postaveným v kap. 9.3 (str. 43), i jinou možnost. Vedle dvou samostatně stojících objektů, otočených vstupy proti sobě do společného vnějšího nezadlážděného komunikačního prostoru, uvedeného autorkou, nabízím také variantu trojdílného venkovského domu se střední nezadlážděnou síní otevřenou do krovu, která mohla mít i sezónní vjezd. Takové řešení venkovského obytného domu je nejen naznačeno archeologickými výzkumy (Mstěnice publ. Vladimír Nekuda - Rostislav Nekuda: Mstěnice 2: Zaniklá středověká ves u Hrotovice. Dům a dvůr ve středověké vesnici, MZM a MVS v Brně Brno 1997. Svídna – publ. Zdeněk Smetánka: Život středověké vesnice – Zaniklá Svídna, Academia Praha 1988. Bystřec – publ. Ludvík Belcredi: Archeologický výzkum zaniklé středověké vsi Bystřec, usedlost IX. In: Ve

službách archeologie. 1. Sborník k 60. narozeninám RNDr. Vladimíra Haška, DrSc. Příspěvky z konference Přírodovědecké metody v archeologii, Kravsko 5.-6.března 1998, Archeologický ústav AV ČR, Brno 1998 s. 23-35.), ale také známo z živé kultury renesance (Zbečno č.p. 22, okr. Beroun, publ.: Martin Ebel, Jiří Škabrada: Stavebně historický průzkum domu čp. 22 ve Zbečně /tzv. Hamousův statek/, Průzkumy památek 1/1994, ročník 1, str. 5-20.) a v některých horských oblastech se dochovalo ve své funkci do novověku (Múzeum ľudovej architektúry v Bardejovských Kúpeľoch, Šarišského múzea v Bardejove).

Na rozdíl od tvrzení autorky na str. 90 se také domnívám, že sklep objektu by mohl poskytnout chronologicky citlivé prvky, a to v podobě profilace lícové strany ostění vstupu ze schodišťové šíje. Lícová strana ostění však nebyla při archeologickém výzkumu odhalena, což považuji za chybu.

Stanovisko k výsledkům disertační práce a k původnímu konkrétnímu přínosu předkladatele disertační práce:

Výše uvedené výhrady, které se týkají dosažení cílů práce a jsou dány převážně stavem millologického bádání v České republice, jdou tedy na vrub zvoleného tématu, nikoli jeho zpracování autorkou. Výsledky její disertační práce považuji v daných možnostech za velmi dobré a původní přínos její práce spatřuji ve vytvoření modelů dvou typů vrcholně a pozdně středověkého venkovského mlýna pro území České republiky, a také v rozšíření využívané pramenné základny a v jejím interdisciplinárním uchopení.

Vyjádření k systematické, přehlednosti, formální úpravě a jazykové úrovni disertační práce.

Jak bylo již v předchozích odstavcích naznačeno, práce je koncipována systematicky a přehledně, její jazyková úroveň velmi dobrá. Drobné výhrady mám k sémantice a formální úpravě. Velmi výrazně vadí synonymické nakládání s termíny *vesnický* a *venkovský*. Venkovský je nadřazený termín, zohledňující jednak charakteristiku prostoru (neurbánní v původním smyslu slova), jednak zemědělský způsob hospodaření a na něj navázaný životní styl obyvatel a charakter sídel. Kdežto termín vesnický se vztahuje pouze k jedinému, i když v autorkou sledovaném časovém období početně převažujícímu, typu sídel. Z tohoto pohledu jsou sledované mlýny všechny „venkovské“ (až na výjimky, např. rudný mlýn na předměstí Písku), ale jen některé z nich „vesnické“. Další terminologické problémy víceméně odrážejí dlouhodobě neřešený stav různorodé nomenklatury, užívané jednotlivými participujícími obory i její nepřesné až zavádějící přejímání, či vlastní tvorbu. Kupř. užívaný termín *výměnek* (str. 79 a dále) se vztahuje k instituci zajišťující pomocí výminkářských smluv sociální zabezpečení odstupujícímu vlastníku či uživateli nemovitého majetku a jeho rodině. Jedná se tedy o *vymínění* nikoli o *vyměnění* a ve formálním projevu tedy o *výmínek*. Někdy mohou takové nepřesnosti a chyby vést až k nesrozumitelnosti textu: *dřevěné zhlaví čepu pro hřidel* (str. 87). Považuji za chybu, že terminologickou nejasnost autorka ve své práci neodstraňuje, ale např. u zásadního termínu *vodní mlýn* nepochopitelně vědomě připouští (str. 6, prostřední odstavec).

Drobné chyby se objevují také v citacích. Některé publikace citované zejména v kap. 3.1 *Vybraná literatura k tématu*, se neobjevují v kap. 16 Seznam použitých zdrojů, resp. 16.1. *Použitá literatura* (str. 3: Urbánek 2010, Pešta 2001; str. 5 a 6: Mlynka 2006, str. 80: Ebel 2010; Sešit 10 Seznamu a mapy vodních děl republiky Československé, v kap. 16 uveden jen Sešit 5). Zařazení *Seznamu a mapy vodních děl republiky Československé*, publikovaných v roce 1932, mezi písemné přámeny je chybné. S ohledem na užití edic písemných pramenů, by bylo vhodnější nazvat celou kapitolu 16.2 *Písemné prameny a edice* (str. 117), což by nastalou situaci uspokojivě řešilo. Pokud jsou informace v kapitole 7.4.3 *Vodní mlýny v provozu barokního velkostatku na panství Kostelec nad Černými lesy (okres Praha Východ)* exploatovány jen z jediného zdroje (Nachtmanová 2008, 31-32), je třeba jej citovat hned v počátku odstavce. V opačném případě je třeba doplnit odkaz na další zdroj. Stejně tak je třeba doplnit citaci při upozornění na práci M. Maříkové a *dostupnou literaturu* doplnit přesným odkazem (obé na str. 66). U kapitoly 9.4.1 která se zabývá součástmi vodní cesty, by bylo vhodné excerpovat s ohledem na prostorovou sondu v povodí Zábrdky, položenou v oblastech pískovcových výchozů, některou z prací Mgr. Miroslava Kolky, který se dlouhodobě zabývá specifiky tohoto podloží při stavbě vodních děl a vodních cest (Historie mlýnů a brusíren skla na Novoborsku). Také není zřejmé, proč není proveden překlad německého textu z výminkářské smlouvy z roku 1827 (str. 79), zvláště když naznačuje, že výminek mohl být matce i sestrám Schündlerovým společný.

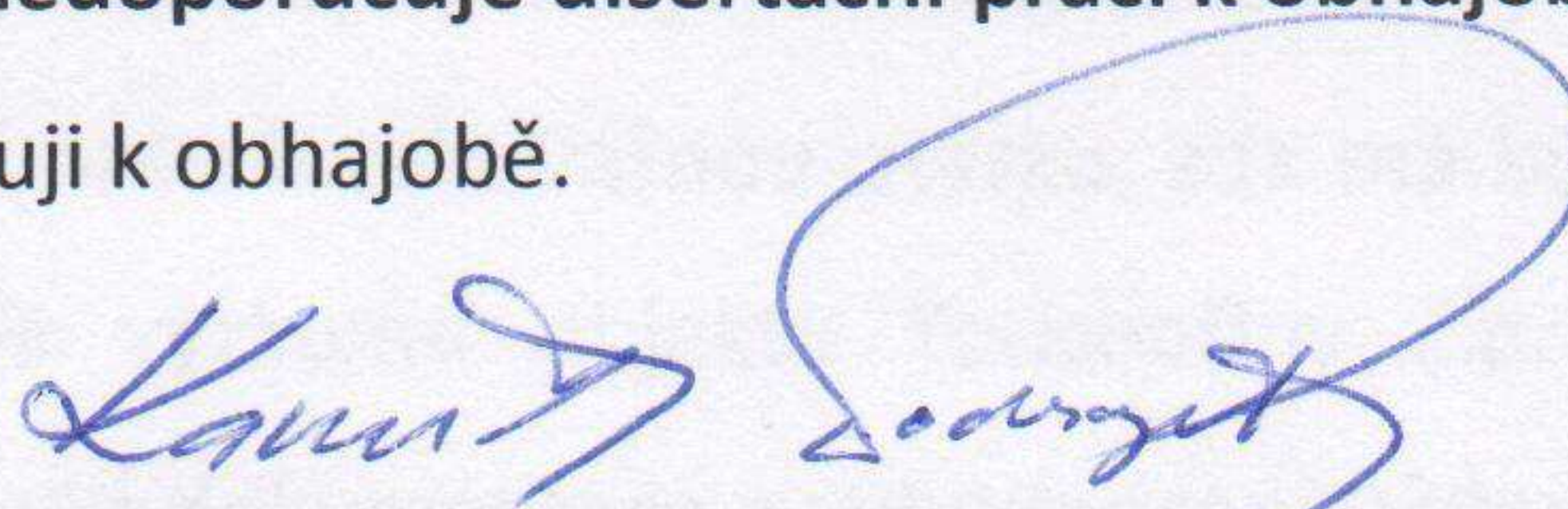
V práci se vyskytují i některé drobné omyly: vojenský výcvikový prostor Ralsko byl zrušen v roce 1991, do poslední věty na str. 53 patří tedy doplnit slovo *bývalý*. Přístavek v severovýchodní části mlýna Touchořiny č.p. 40 je také datován kartografickými prameny mezi roky 1843 – 1856 a není nutné tedy uvažovat o jeho výstavbě v 60. letech 19. století. Správně tedy mělo být na straně 92: v 50. letech 19. století (srovnej str. 92 a obr. 77). V kapitole 6.2 popisující metodu práce autorka doporučuje při identifikaci mlýnů využít mapy 2. vojenského mapování (str. 11), sama však využívá při identifikaci konkrétních objektů velmi rozumně map 1. vojenského mapování (str. 54 a násl., obr.25). Vzhledem k poučenosti autorky věřím, že jde na str. 11 o překlep.

Vyjádření k publikacím studenta:

Předkladatelka publikuje výsledky své vědecké práce pravidelně od roku 2008, zejména ve sbornících *Archaeologica historica*, *Dějiny staveb*, *Acta FF ZU v Plzni*, a je mi známo 10 česky psaných a dva cizojazyčně publikované články, jichž je autorkou, nebo spoluautorkou. Výrazný podíl renomovaných odborníků na vědeckém růstu studentky nalézám vyjádření právě v četnosti spoluautorských výstupů, které jsou také výrazem její schopnosti týmové práce.

Jednoznačné vyjádření oponenta, zda doporučuje či nedoporučuje disertační práci k obhajobě:

Disertační práci Mgr. Lucie Galusové, Dis. doporučuji k obhajobě.

PhDr. Kamil Podroužek Ph.D.